

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך לה, תשמ"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

הדיבור העברי בשלהי המאה הקודמת

הספרות על הדיבור העברי בכלל ובארץ-ישראל בפרט תופחת מיום ליום, שפן זוהי אחת הבעיות הגדולות של הלשון העברית, וממנה מסקנות על העברית ותולדותיה מראשיתה ועד היום. בכל אותה ספרות לא הושם לב לתופעה אחת מרכזית: כיצד דיברו ומה הייתה צורת הדיבור? מן המפורסמות שאין לדון על כך מלשון העיתונות והספרות בארץ, שפן אין לשון הדיבור לשון הספרות. נראה לי מבחינה זו, שלפנינו עדות יחידה ומיוחדת במינה, שנעלמה עד פה מעיני כל חוקרי הלשון בכלל, ולשון הדיבור בארץ בפרט. הפונה לספר-לימוד לעברית מדוברת, שיצא בשלהי המאה הקודמת, והוא מבוסס על הניסיון הארץ-ישראלי ועל אסכולת אליעזר בן-יהודה. קודם שנפנה לספר עצמו — דברים אחדים על המחבר, שנעלם ונשכח, כספרו, וכל ספרות המחקר על ארץ-ישראל והחינוך העברי החדש בה קיפחה אותו שלא פדין. הדברים הגיעו לידי כך, שאנו חסרים עד היום פרטים על חייו ופועלו בארץ, היינו פירושלים, לפני מאה וכמה שנים. אביא אפוא ידיעות מעטות אלה, וכל שיוסיף על כך יבורך.

ובכן, שמו יצחק רוזנברג, והיה מנהל בית-ספר למל פירושלים במשך כמה שנים, היינו מראשית תרל"ז (שלהי

1876) עד שלהי שנת 1880. כיצד לא זכה מנהל למל באותן שנים להיזכר בספרו של ישעיהו פרס "אלה תולדות בית הספר לאציל לבית למל בירושלים" (ירושלים, סיון תרצ"ו) — חידה היא ותהי לחידה. וכיצד לא השגיח מחבר הספר, שבהעתיקו דו"ח על בית-הספר מ"ירושלים" של לונץ (בחלקו הגרמני, עמ' כב בספרו) מצויה בו על רוזנברג ידיעה בת שורה ומחצית השורה בזו הלשון: "מאז עזב המורה ה' רוזנברג, בסוף שנת 1880, את המוסד הזה, בלי שנתמנה אחר במקומו?"

כאן אנו למדים על מועד הליכתו. ברם על ראשיתו אנו למדים ממכתבו של רוזנברג עצמו, שנדפס בעיתון הירושלמי "חבצלת" (שנה שביעית, מיום ט"ז בחשון תרל"ז, עמ' 30). כותרת מכתבו היא: "ע"ד ביה"ס (בית-הספר) לבית לאמעל", ואילו המכתב עצמו הוא בעניין סגירת בית-הספר בשל מחלת אחד התלמידים ועל משפך-הארעי של בית הספר, הוא בית-כנסת של הספרדים. עדיין לומדים הילדים במשפך-ארעי זה "ומצפים לישועת ה', שתבוא במהרה". ליד החתימה אנו מוצאים: "מנהיג ביה"ס לתורה ולמדע בעה"ק (בעיר הקודש), אשר יסדה האשה העדינה עליזע הערץ ממשפחת האצילים לאמעל". על כך באה הערת העורך, הוא ישראל דב פרומקין, שממנה אנו למדים משהו על מנהל זה של בית-ספר למל:

האדון הנכבד הזה הופקד זה מקרוב לפקיד וראש המורים בביה"ס הזה. ובהיותו איש אייראפא ומשרת בבית-ספר לנערי ב"י (בני ישראל) היתה — לפי הנשמע — על שכמו גם שמה ימים רבים, נשתעשע בתקותנו, כי יוטב מצב ביה"ס הזה אשר בעפר קרנו עד פה.

תקותנו עוד, פי המורה הנכבד הזה יואל להודיענו ממצב בית הספר בעת ניתן תחת פקודתו וממצבו בעת הזה, להפיק רצון מאת רבים מקוראינו הנכבדים, אשר בטובת ציון ידרשו בכל לבבם, ומצב חינוך צעיריה עד נפשם נגעה.

אלה הפרטים הידועים לנו (עד פה) על משך פועלו כמנהל בית-ספר למל בירושלים. אולם בידינו פרטים נוספים על פועלו הספרותי-מדעי במשך שנים בנינה מקום מושבו, לפני הגיעו לירושלים ולאחר שעזבה. היה הוא מבחינה מסוימת מחונן בכּושר לא-שכיח לקליטת לשונות המזרח. כמתפונת ספר הלימוד לעברית מדוברת, שידובר עליו לקמן, הוציא-הוא ספרי-לימוד — פולם בגרמנית — לאשורית, לסורית חדשה, לשומרנית (ספר זה מסרתי לשומרונים בחולון, שם גם מצויות תעודות חשובות לתולדות השומרונים באותם ימים) ולפניקית. בנוסף לכך הוציא מחקר, אף הוא בגרמנית, על הפועל הארמי בתלמוד בבלי. היה בן הונגריה, ואת זאת אנו למדים מתרגומו להגדה של פסח להונגרית (תודתי למר מרדכי פיש, שהעירני על כך ואף שלח לי תצלום השער של תרגום זה). שער ההגדה הוא כך: "הגדה של פסח, נעתק לשפת הגרית, מאתי הצעיר יצחק רוזנברג, מלפנים ראש מלמדי בתי הספר אשר לשרי בית רוטשילד ואצילי בית לאמעל בעיה"ק ירושלים תובב"א ומחבר ס' (ספר) המוריה". משער הספר שנדון בו, אנו למדים, שהיה "פרופיסור ללשונות מודרניות ושמיות, מנהל בגימלאות של בית-הספר למל בירושלים ומורה-דת של הקהילה היהודית בוינה".

הספר, שאנו עוסקים בו, נושא שם עברי "המשיח", ואילו כל היתר הוא בגרמנית. הוא יצא בסדרת הספרים ללימוד עצמי של לשונות, וספרנו תופס בה מספר חמישים ושמונה, ושמו: "הלשון העברית המודרנית". שער שני מפרט, שהספר עוסק בלימוד הלשון העברית המדוברת-המודרנית — הפול, פדין כל הסדרה, בגרמנית. במבוא הקצר נאמר, שהספר נועד אמנם לנוער היהודי הלומד, אולם הוא מסודר באופן שכל משפיל, בין הוא יהודי ובין הוא לא-יהודי, יוכל ללמוד ממנו. הוא מתפון, שפל הלומד בעצמו ללא פל ידיעה אלמנטרית של העברית, שגמר את הספר, יוכל לשוחח שיחה קלה בעברית, וכן יהא מסוגל לכתוב מכתב קל. גם יוכל, בעזרת המילון המצוי כאן, להעז ולהתקדם לקריאת כתב-עת (פנראה הפונה לעיתון). ולפי שמטרתו הדיבור העברי, הרי הושמט ממנו פל שאינו שייך לתחום זה, אך מצוי בספרי הלימוד והדקדוק לעברית. ולא זו אף זו, כבר בהקדמה אנו שומעים דבר, שהוא יחזור עליו לא אחת בספרו: הוא מקדיש מקום רב גם לעברית לא-קלאסית, פלומר, אחר-מקראית, ומטעם זה הוא עוסק אף בדקדוק ארמי ותלמודי. מצוי בספר גם חומר-קריאה, השגור פלשון-הדיבור, דבר שלא נעשה עד אז פשום ספר-לימוד לעברית. הפרקים האלה אף חוברו במיוחד לספר זה.

ואין זה החידוש היחידי בספר. המחבר צירף מכתבים מקוריים, שקיבל מסופרים, מזכרי-ספרים ואישים שונים מארץ-ישראל, רוסיה, איטליה והמזרח. פל זה עשה לשם הדגמה של צורת פתיכת המכתבים ושל צורות האלף-בית השגורות פתפוצות ישראל. זה גם מעורר אותו, לשם אחידות

האלף-בית העברי, להציע, אגב אורחא, את הפתיב הלאטיני, ואף לכך יביא דוגמאות בספרו. פמובן, השתמש בספרי הלימוד המצויים, ובייחוד הוא מציין את ספרו של י"ח טביוב "עדן הילדים". בחטיבת המילון שבספר השתמש במילונים למקרא ולתלמודים. אולם תחת ידו, הוא מודיע, נמצא מילון שלו. שחובר לעברית המדוברת, בשני חלקים: עברית-גרמנית וגרמנית-עברית, וכשימצא מו"ל לו, יופיע. צר לנו שספר זה לא הופיע. ספרו זה אשר לפנינו וכן המילון הם עדים ללשון המדוברת בימי הופעת הספר; פלומר, מכאן אנו למדים גם על חידושי-הלשון של בן-יהודה, שעדיין לא נתקבלו ושנתקבלו בזמן חיבור הספר והמילון גם יחד. בשל כך חשיבות לתאריך ההופעה. בשער אין כל תאריך. אולם בפנים (עמ' 91), בפרק על "חלוקת הזמנים, מעמד האו"ר" אנו מוצאים: "בעת אנחנו מונים ה' תרנ"ח לב"ע (לבריאת העולם), או בקיצור תרנ"ח לפ"ק", היינו 1898. אמנם מזמן שחזר המחבר לוינה ועד להופעת הספר נעשה משהו בתחום זה. אולם מכותלי הספר אנו גם למדים, שהמחבר עקב אחרי הספרות הארץ-ישראלית ובייחוד אחרי עיתונותה ובייחוד שבייחוד אחרי עיתונו של בן-יהודה "הצבי". בנוסף לכך אף חזר וביקר בארץ ב-1893 (עמ' 2) וקיים קשרים עם סופרי הארץ שבאותם ימים, וכן היה קשור בקשרי חיתון עם הרב הירושלמי רחמים יוסף חיים פראג, בעל "מסע היר"ח" וכו' של הרב יצחק פראג, ראש משפחת אופלטקה ומתלמידיו של בעל ה"חתם סופר", שעלו לארץ בשנות השלושים למאה הקודמת. הרב פראג, שהיה גיסו של המחבר, פונה אליו במכתבו: "לכבוד גיסי היקר, המורה הבלשון

הַמְשִׁיחַ

HEBRÄISCHE
CONVERSATIONS-GRAMMATIK.

KURZGEFASSTES THEORETISCH-PRAKTISCHES LEHRBUCH
DER MODERNEN HEBRÄISCHEN CONVERSATIONS- UND
SCHRIFTSPRACHE.

MIT CHRONOLOGISCH UND GEOGRAPHISCH GEORDNETEN
SCHRIFTPROBEN

UND EINEM

ABRISS DER HEBRÄISCHEN STENOGRAPHIE

VON

J. ROSENBERG,

PROFESSOR FÜR MODERNE UND SEMITISCHE SPRACHEN, EMERIT. DIRECTOR DER
S. EDLER VON LÄMEL'SCHEN KNABENSCHULE IN JERUSALEM, RELIGIONSLEHRER DER
ISR. CULTUS-GEMEINDE IN WIEN.

WIEN. PEST. LEIPZIG.
A. HARTLEBEN'S VERLAG.

ALLE RECHTE VORBEHALTEN.

DIE
KUNST DER POLYGLOTTE

EINE AUF ERFAHRUNG BEGRÜNDETE ANLEITUNG

JEDE SPRACHE

IN KÜRZESTER ZEIT UND IN BEZUG AUF

VERSTÄNDNIS, KONVERSATION UND SCHRIFTSPRACHE

DURCH SELBSTUNTERRICHT ZU ERLERNEN.

ACHTUNDFÜNFZIGSTER THEIL:

DIE MODERNE HEBRÄISCHE SPRACHE

VON

J. ROSENBERG.

WIEN. PEST. LEIPZIG.

A. HARTLEBEN'S VERLAG.

ALLE RECHTE VORRESERVIRT.

כבוד הרב יצחק רוזנברג שיחיה ולגיסתי היקרה אשה חכמה
(מרת) ייטל".

מעורב היה רוזנברג עם סופרי ירושלים וחכמיה באותם
ימים. עדות לכך ילקוט המכתבים, שהוא מביא פהדגמות (כך
נהג בכל ספרי-הלימוד האחרים שלו ללשונות), וכן התכתב עם
חכמים בארצות שונות. אנו מוצאים כאן מאנשי ירושלים את
אליעזר בן-יהודה (ענייני חתימה על "הצבי"), אברהם משה
לונץ (כאן תשובה לבקשתו לשלוח לו ספריהם של יהודה
גרזובסקי, "בצירוף רשימה מפל הספרים שישתמשו בהם בבתי
הספר הפולנים" (פלומר: הפלליים), וכן של חיים הירשנזון,
ספרי ההיסטוריה של בן-יהודה ויעבץ — "שתיהם ישתמשו
בבתי הספר פה לתלמוד דברי ימי ישראל" — הפריסטומטיה
"טל ילדות" ליעבץ, ספרי הלימוד של דוד ילין, גרזובסקי,
"שעשועים להמורה" לדוד יודילוביץ, "שיחות בידיעות הטבע"
למ' לובמן, ואפילו המחזה "החשמונאים". המדובר כאן במחזה
בשם זה מאת י"מ וייס, שתורגם לעברית בידי יצחק אפשטיין
ויצא בתרנ"ד. וכבר הראיתי בהודמנות אחרת, שהמחבר י"מ
וייס, מה שלא הרגיש אברהם יערי בספרו הפיבליוגרפי "המחזה
העברי", הוא הראשון לתנועת הרפורמה באמריקה, יצחק מאיר
וייז, שפרסם את המחזה בגרמנית, וי' אפשטיין תרגמו. ממכתב
זה אנו למדים, פיצד עקב המחבר אחרי הספרות הפדגוגית
העברית ובכלל אחרי העשייה הספרותית-החינוכית בארץ,
לרבות עיתונו של בן-יהודה. הרי שמצוי היה על אף ישיבתו
בוינה, באיירה ארץ-ישראלית, וספר הלימוד שלפנינו ינק אפוא
מהעברית הירושלמית של שלהי המאה הקודמת.

ואשר ללשון הדיבור בארץ באותם ימים מספר הוא עצמו על ביקורו בארץ ב-1893, שהזכרנוהו לעיל, וביקורו בבתי-הספר בירושלים ובמושבות. פאן מצא "להפתעת-שמחה שלי, שילדי בתי הספר, בנים ובנות, דיברו וכתבו עברית מתוקנת בכל מקצועות הלימוד וכן בשיחות". משמע, שהדיבור העברי החי היה לו מציאות חיה. על ידי זה מקבל הספר חשיבות מיוחדת, וכן לרגל דיוניו בראש הספר על רובדי הלשון העברית וסגנוניהם השונים.

הוא מדבר שם על שלפי הלשון העברית במשך הדורות, היינו במשך שלושת אלפים שנה. כל הימים לא נפסק השימוש בעברית, ודוקא בהווה זכתה הלשון לשגשוג ופריחה, דברים שלא חלמו עליהם מעולם. הוא מציין בייחוד את העברית של העיתונים היומיים, השבועיים והירחונים (פמובן, בכל העולם), העוסקים פולם פאחד בדברי יום-יום ובכל צורכי החיים הרבגוניים: חברתיים, מדיניים, פלפליים, מדעיים וכן בלטריסטיקה, ובכלל נושאים אלה גם יהודיים וגם פלליים. אף מזכיר הוא תרגומים לעברית. הפעילות הספרותית הזאת בעברית של ימיו היא שדרבנה אותו לנטוש את לימוד העברית פפי שהיה שגור עד ימיו, פלומר לימוד ודקדוק ללשון המקרא, ולהתמסר ללשון ההווה. מובן מעצמו, שהעברית עברה במשך תקופה ארוכה זו שלבים מרובים ושונים, הפול לפי המקום והזמן והתנאים, שבהם נוצרו היצירות פלשון זו. וכך הוא מגיע לעברית של ימיו.

המחבר היה אפוא בן-בית בכל הספרות העברית שיצאה בימיו, אם בארץ-ישראל ואם במדינות שונות, ובעיקר באירופה

המזרחית. הוא מספר על העברית המקראית וזו שלאחר המקרא, ספרות רז"ל. אלה שני הרבדים שהם אבני-היסוד של העברית המודרנית, הן בכתב הן בדיבור. בנוסף לכך נבלעו בלשון שפע מלים, ניבים ואשגרות-לשון בארמית וכן מיתוסים לאלה חידושי הלשון של ימינו. כל זה נוגע, פמובן, אך לאוצר הלשוני, שפן אין הדקדוק משתנה על ידי רבדים שונים אלה. הוא ממשיך לספר על שלושת הרבדים, שמשתמשים בהם הסופרים החדשים: תחילה באים ה"מטהרים", כפי שנקראו אז בעברית המשתמשים אך ורק בלשון המקרא. אולם ניסיון פושל הוא זה, לדבריו, שפן זהו אנאכרוניזם, ואף אינו ניתן לביצוע. הדימויים של כל לשון לקוחים מחיי התרבות והשקפת-העולם של העם, שפקרבו נוצרה הלשון ובה השתמשו. האם נשתמש היום בדימויי-לשון, שהשתמשו בהם לפני דוד המלך וישעיהו הנביא? האם, למשל, יעלה על דעתו של מישהו בארצות דוברות גרמנית, לכתוב בסגנונו של לותר, המייסד של הגרמנית ("הזכודיטש") החדשה? — והרי לותר קרוב יותר לנו במאות דורות מן התנ"ך.

לעומת ה"מטהרים" ניצבים, לדברי המחבר, אלה המבקשים להכניס לשוננו את כל האוצר של הספרות התלמודית המגוונת ולהעניק לו זכות-אזרח בלשוננו. לאלה שייכים הסופרים העברים החשובים ביותר של ההוֹה. לעומת שני סוגים אלה מצויים מרחיבי הלשון, המבקשים להחיות את הלשון על ידי יצירת צורות חדשות. המגמה היא אצל אחרונים אלה לעשות את הלשון חיה בבית, בבית הספר ובחיים. האורגן הראשי בזרם אחרון זה הוא עיתוננו של בן-יהודה, "הצבי", ולו

מחנה משתתפים ואוהדים. ואכן אלה הגיעו לתוצאות נאות, כפי שהמחבר עצמו התנסה בכך. הרי שהפיר המחבר יפה יפה את העברית של שלהי המאה הקודמת בירושלים, אם מתוך ספרים ואם מתוך מגע חי. אולם הוא מדגיש, שאין לו הרשות להביע דעה, איזה מגמה יש להעדיף, ובודאי לא בספר לימוד למתחילים. משום כך הוא מציג את כל רובדי הלשון, ובכך הוא רואה את מילוי תפקידו. הוא מתאונן שאין עקיבות אצל אלה הקובעים את צורת הלשון, והוא מביע משאלה בדבר הקמת ארגון, שיאחד את כל המגמות. כנראה, עדיין לא הגיע לאוזניו דבר ייסודו של ועד הלשון. מפל מקום עדיין לא טבע "ועד" זה את חותמו על ענייני הלשון.

ועתה נעיין מעט בגוף הספר. קודם כול באה חטיבת הדקדוק העברי והארמי-תלמודי, פלומר החלק התיאוריטי. אחריו בא החלק המעשי, הפותח בהגיית הלשון. כאן בא מבוא עברי לספר בתעתיק לטיני, שהוא פולו על טהרת המבטא הספרדי, פלומר, שוב השפעת ארץ-ישראל החיה. בה בשעה אפשר שרצה להדגים את הכנסת הפתיב הלטיני לעברית, דבר שהוא מדבר עליו בהקדמה (עמ' V). הספר בנוי פרקים, וכל פרק הוא מעין סיפור ושיחון. תחילה באים הפרקים ללא ניקוד, ולאחר מכן בניקוד. החלק שאינו מנוקד מלווה תרגום מילולי לגרמנית. מהפרק הראשון נביא את הפתיחה בלבד, הפאה ללמד על כל השאר:

ביקור, דרישת שלום

מי שרוצה לבקר איזה איש לפקוד בשלומו, ילך לביתו

(המשך הדברים בעמ' טז, 192)

בעה"ב: הנה הנין וְהַשִּׁבְרָה בְּהַקְבִּיזִים אֲשֶׁר לְפָנָיו, יִמְלֵא נָא אָרְצִי
את כּוֹסוֹ וַיִּשְׁתֶּה מִה שֶׁלְּבוֹ חֶסֶד. — בְּרִשְׁתּוֹ אֲשִׁים לְפָנָיו עוֹד כְּנֶגֶד
מִפְּרֵאֲוֵנָא מְסוּמָה.

א': תִּשְׁוֹאֵת חֵן, נְבִרְתִי, כְּבֵר אֲכַלְתִּי דִּי שְׁבַע, וְאִם אוֹסִיף עָלָיו
אוֹזִיק לְבְרִיאָתִי.

בעה"ב: רְצוֹנוֹ זֶה הוּא כְבוֹדוֹ. — יוֹחֲנָן, הֲבֵא הַקְּעָרָה עִם קִנְיִן הַסְּעִידָהוּ

א': מַה נִּחְמָדִים הַפִּירוֹת הָאֵלֶּה! אֶקְחָה אִיזָה נְגִדִי עֲנָבִים.

בעה"ב: וְגַם אֶת הָאֲנָסִים וְהַיִּצְקִים, לֹא יִבְזֶהוּ!

א': כִּי אֲבַדְדָם אֵךְ פֶּעַת לֹא אוֹכֵל יוֹתֵר.

פֶּרֶק ד.

בְּתֵי מִסְחָר (חֲנוּיֹת).

בְּחֶפְצֵי לִקְנוֹת אִיזָה דְבָר, כְּמוֹ צְנֻרוֹת אוֹ עֲלֵי מוּסְמוֹן לְעִשְׂנָן, עֲצֵי
גְּפְרִית, גַּעֲלֵי יָד, צִאֲרוּנִים, עֲנָקִים, חֲלוּקִים וְשֵׁאֵר בְּגָדֵי שִׁשְׁתָּן, אוֹ אִיזָה
סְחָרָה שְׂתֵּהֲרָה, אֲנִי נִכְנֵס לְבֵית הַמִּסְחָר (לְחֻנוֹת) הַמְּיוֹחָד לְאוֹתוֹ הַדְּבָר
וּמִבְקֵשׁ אֶת הַנְּצָרָף לִי: הַסּוֹחֵר (הַחֲנוּנִי), עַל פִּי הַרֹב, מֵרָאָה לִי כְּרֵאִישׁוּנָה
סְחוֹרוֹת גְּרַמְלֵת פְּחוּמֵי הָעֶרְף; אוֹלָם בְּרֵאוֹתוֹ כִּי מִבֵּין אֲנִי אֶת אֲשֶׁר לְפָנָי —
וְכִי לֹא יוֹכֵל לְלַבְּדֵנִי בְּמַצּוֹדָתוֹ, אִזּוֹ יִפְרוֹשׁ לְפָנָי מִפִּיטָב אוֹצְרוֹ, וְאֲנִי
אֲבָדוֹק וְאִמְשִׁישׁ אֶת הַחֶפְצִים הַמוֹנְחִים עַל הַשִּׁלְחָן, וְאֶבְחַר כִּכֵּל אֵינִי נִפְשִׁי,
כְּלִים מְבִלִים יְשׁוּעִים, יִקְרוּ הָעֶרְף וְשִׁיבֵי הַמֵּרְאָה, אִזּוֹ אֲשֶׁאֵל מִהַסּוֹחֵר לְקַצֹּב
לִי הַמְּחִיר, אֵךְ אִין בְּדַעַת: לְשֵׁלֵם אֶת הַמְּקַח אֲשֶׁר יִדְרוֹשׁ הַמּוֹכֵר, כִּי בְּעַל
גִּסְיוֹן אֲנִי וַיִּזְדַּע הַיָּטֵב שֶׁחָעֵלָה לִי הַשְּׁעָר בְּכוּוֹן, לְמַעַן תִּהְיֶה בִּיקְלָתוֹ
לְהוֹזִיל אַחַר בֶּן, אִם אֲפִישׁ הַסְּכוּם, יִשֵּׁשׁ בְּרֵצוֹנִי לְשֵׁלֵם עֲבוֹר הַחֶפְצִים
שֶׁבְחַרְתִּי.

ובגמים טובים גם דגים ממוננים או ממלאים יעלו על השלחן וגלוקסאות ותוספים. בקל אוסן יאכלו המספין עד כדי שבועם; ומי שיש בידלתו יעלה גם יין או שכר על השלחן, וישתו לרונה. (ואח"כ) ואחר פן ירכי ברפת המזון ויקומי, וילכו כל אחד לעסקו.

פרק ג.

שיחת המספים על השלחן.

בעלת הבית: האוכל לשותהו במרק אורז?

אורז: המרק עם אמריות ימעמו יותר לחכי.

בערוב: יושיש לי נא את צלחתו ואשימה לפניו חתיחת בשר עלי.

א': גברת הבית תשפיל להכין מטעמים, בשר העוף הממונן בזה,

רך ומזב הוא עד להסליא.

בערוב: ימעמו נא חתיחת עלי עגל! ואם יטיף, עליו מעט מיין

לימון ושבים את מעמו הרבה.

א': אינני אוהב מיין לימון, כי המוץ הוא יותר מדאי. ארחיב לבקש

שתושיש לי את כלי המלח.

בערוב: בכבוד! שכחתהו בהיותי טרודה, ואת אדוני הסליחה.

יזקנו: איה סל הלחם? הביאו נא מהר! תן לאורחני ספין תרין! הספין

ששמת לפני קחה תהו. — עכשיו נאכל דגים! איזה מיני דגים יאבה אדוני

לאכול? שמנים או רזים, מבושלים או עלוים?

א': הדגים הממולאים הם מעדנים לגפשי.

בערוב: שולמית בתי, הואילי נא לשנת הבפות והמזלגות!

שולמית: אחזקה אמי.

(למעונו) ויצלצל במצללת הפתח. המשרת יחוש לפתוח, והמבקר ישאל: "האדון פלוני בביתו הוא או לא?", או: "האוכל לבוא ולדבר עם האדון פלוני?". הנִּשְׂרֵת, לפי מצב הענינים, יענה: "האדון פלוני נכון לקבל פני אדוני", או: "האדון פ' יצא לעסקיו זה חצי שעה, ולא ישוב עד ארוחת הצהרים", או: "אם יש ברצון מעלתו להמתין מעט, יוכל לקדם פניו, כי לא יאחר לשוב".

וכך כל השיחה בנוסח וינה, שמשרתים מקדמים פני הבאים, וכן הנוסח "אדון" שהנהיג בן־יהודה, ועליו לגלג ש"י עגנון ברשימתו הראשונה, שנדפסה בארץ ("פ"הפועל הצעיר"), ועליה חתם: "אדונדון", על דרך ירקרק, אדמדם. דומה שהמחבר ממצה כל אפשרויות השיחה, בבית, בחוץ, במשרדים, בחנויות ועוד. כך אנו שומעים בפרק "סעודות" על "שלוש סעודות" ביום, שהן: ארוחת הבוקר, משתה הצהריים וסעודת הערב". אף נאמר שם, "שאחר שתיית הקהוה יעשן ציגרה ויקרא העתונים — כבר נתפשט המנהג ואין לשנות, שמוסיפים על תשלומי המשתה עוד איזה פרוטות לתשורה להמשרת". פרק זה הוא גם עילה לפרט את הפלים, שמשתמשים בהם בארוחות, וכן סוגי המאכלים, הפול "לפי מצב עשרו של בעל הבית". פרק זה גורר אחריו פרק אחר: "שיחת המסופים על השולחן". בפרק "בתי מסחר וחנויות" אף נמצא שיחה, בלשון המחבר: "סגנון המשא ומתן בין הקונה והמוכר". פאן אנו מוצאים "נעלי־יד", וכן אומר הקונה: "ראשית כל רצוני לקנות מהכובעים, עפ"י המודה החדשה, שהודיע אדוני בהעתונים אתמול". לאחר משא ומתן באה ההתמקחות: "להפיק רצון אדוני אניחהו לו בחמשה

שקלים. אם אמכרנו בשלושה שקלים וחצי לא ארויח כלום. אולם בהיות אדוני הקונה הראשון בבוקר הזה, לא אניחהו לעזוב חנותי בלי קנות דבר, אם רק ישיב לי הקרן ששילמתי בעצמי". דומה, שאין המחבר שוכח שום חתך חברתי בחיים. כך אנו מוצאים ב"שיחה בין הרופא והחולה" את הדיאלוג הבא: "רופא: איזה כאב יחוש. חולה: אדוני הרופא, ראשי סובב הולך וכל עצמותי תרעדנה. לא אוכל לעמוד על רגלי. נחליתי במחלת העצבים. גרוני יכאב לי. לבי יכה בקרבי בלי הרף כהולם פעם — — —". וכך פל השיחה. תיאור כמעט פיוטי אנו מוצאים בפרק על עונות השנה:

שאלה: כיצד מעמד האויר היום?

תשובה: השמים טהורים והשמש תשלח קרני זיוה על הארץ, ובכך יש תקוה ליום בהיר וצח. אולם אתמול עבים (עננים) כיסו את השמים ומטר ניתך ארצה ובערב ירד הברד. הברק היכה לרסיסים את עץ התפוחים, שעמד בחצר, סמוך לחלוננו, וקול הרעם הבעית את רוחי. אך מעט קט וקדרות השמים חלפה עברה, וכוכבי נשף הציצו מבין החרכים. יראה נא את הקשת הנהדרה הזאת! גוונותיה משתנות בכל רגע. רוח קר מנשב מצפון (מזרח, מערב, דרום).

הפרק "בעיר" מתאים, כמובן, לוינה, וכאן נאמר בין היתר: "על שפת הנהר (התעלה, הברכה) השנית בנוי פרבר העיר, המלא בתי חרושת המעשה. הרחובות מרוצפות היטב. תושבי העיר מדקדקים הרבה בנקיות. בכל יום מטאטים ומשפשפים את הרצפה במים טהורים".

האחרון בפרקים הוא: "אגרות בי דואר". מכאן נביא אך קטע קט: "יש לי כעת עטי-ברזל ועטי-עופרת די צרכי. אך הדיו עב מאוד ולא יזול כראוי. מתי תלך הפוסט מכאן?".

כבר אמרתי פעם, בהזפירי ספרו זה של רוזנברג, שזוהי עברית אומללה ומסכנה, ללא הביטויים הנדרשים לצורכי-יום אלה. אולם בלי העברית הזו ודאי שלא היינו מגיעים לעברית של ימינו. בכך חשיבותו של הספר, שהוא למעשה סיפורה של העברית המדוברת לפני תשעים שנה לערך. מדור המכתבים, שהוא בעצם פרק תיעודי חשוב ביותר, לא יעסיקנו הפעם, דין הוא שיעסקו בו בפרטות. חידוש רב בספרנו הוא הניסיון, הראשון כמדומני, לסטנוגרפיה עברית, לפי שיטת גאבלסברגר. חותמת את הספר אנתולוגיה, שאף היא עוסקת בכל אורחות החיים, ולכל פרק מילון. מן הראוי לשים לב בייחוד לפרקי הראליה, שלעתים רק מתוך התרגום הגרמני אנו למידים, למה המחבר מתכוון...

ניסיון חלוצי הוא הספר, וחבל שנשפח ונעלם מחוקרי הלשון ומדובריה.

בפנים המאמר הובאו תצלומי השערים של הספר ושני עמודים לדוגמה
מגוף השיחות.